

2. Илим-изилдөөнүн негизги түшүнүктөрү

(2-тиркеме. Презентация)

Алгач “*илимий-педагогикалык изилдөө*”, “*эффективдүүлүк*”, “*методология*” деген түшүнүктөрдүн маанисине кыскача токтололу.

1. Биздин практикада “*илимий-педагогикалык изилдөө*” деген термин колдонулат. Ал эми педагогика – бул адам таануу жөнүндөгү илим. Же педагогика – таалим-тарбия жана адамдын өнүгүүсү жөнүндөгү илим. Демек, педагогика өзүнчө илим болгондон кийин эмне үчүн биз илимий илимди изилдөө деп айтабыз. Ал илимди илимий изилдөө деген сөз. Демек “педагогикалык изилдөө” деп айтуу туура.

2. Эффективдүүлүк, кыргызчасы натыйжалуулук деген термин жөнүндө. Эффективдүүлүк – бул сапаттуулук деген түшүнүк менен байланыштуу. Сапат деген эмне? **Сапат** – бул коюлган максат менен натыйжанын, алынган жыйынтыктын бири-бирине дал келүүсү. Демек, педагогикалык изилдөөнүн эффективдүүлүгү же натыйжалуулугу максаттын туура коюлушуна жана ага жетүүнүн туура жолунун тандалышына, ошондой эле анын адекваттуу аткарылышынан көз каранды. Мына ушундан педагогикалык изилдөөнүн методологиясы келип чыгат. Көпчүлүк изилдөөчүлөр эффективдүүлүк терминин колдонуп жүрүшөт. Биздин оюбузча бул туура эле жол. Анткени бул биздин тил тутумубузга киргенине көп болду. Жеткиликтүү жана түшүнүктүү.

3. Чындыгында эле биздин педагогика илимин изилдөөчүлөрдүн методологиялык билимдери, билгичтиктери, башкача айтканда методологиялык маданияты жогорку деңгээлге көтөрүлө албай жатат.

Педагогикалык изилдөөнүн методологиясы эмнелер менен мүнөздөлөт?

Методология – (жөнөкөй тил менен айтканда) коюлган максатка жетүүнүн жолу жөнүндөгү окуу, ал жөнүндөгү түшүнүк, аны аткаруу жөнүндөгү түшүнүк, аны аткаруу жөнүндөгү билим жана билгичтик, башкача айтканда методологиялык компетенттүүлүк.

Методология өзүнүн колдонуу чөйрөсү боюнча үчкө бөлүнөт: *философиялык* деңгээлдеги методология, *жалпы илимий* деңгээлдеги методология жана *айрым илимдердин* деңгээлиндеги методология.

Педагогиканын методологиясы жалпы гуманитардык илимдердин методологиясынан жана коомдун өнүгүү тенденциясын үйрөнүүдөн келип чыгат. Ал педагогикалык теориянын түйүндүү маселелери жөнүндөгү, педагогикалык кубулуштарды үйрөнүүгө болгон мамилелердин принциптери жөнүндөгү билимдердин системасы. Ошондой эле педагогиканын методологиясы алынган жаңы педагогикалык сунуштарды таалим-тарбиянын практикасына киргизүүнүн жолу жөнүндөгү окуу.

Педагогикалык изилдөөнүн методологиясын элестүү түшүнүү үчүн педагогикалык изилдөөнүн структурасын талдоо талап кылынат.

Педагогикалык изилдөөнүн структурасы

I. Алдын-ала аткарылуучу иштер

1.1. Коомдун жана жеке адамдын талапгарын эске алуу менен өлкөдөгү таалим-тарбиянын өнүгүү тенденциясын окуп үйрөнүү. Карама-каршылыктарды табуу. Проблеманы аныктоо.

1.2. Теманы формулировкалоо жана анын актуалдуулугун далилдөө.

1.3. Изилдөөнүн объектисин жана предметтин аныктоо.

1.4. Изилдөөнүн максатын жана айрым милдеттерин тактоо.

1.5. Коюлган максатка жетүүнүн гипотезасын түзүү.

1.6. Изилдөөнүн жыйынтыгынын теориялык жана практикалык пайдасын болжолдоп элестетүү.

1.7. Изилдөөнүн жумушчу план-проспектисин түзүү.

1.8. План-проспектини талкууга коюу жана илимий мекеменин окумуштуулар кеңешинде теманы, илимий жетекчини бекитүү.

II. Изилдөөнү жүргүзүү.

2.1. Тандалып алынган проблема боюнча материалдарды чогултуу

жана аларды окуп үйрөнүү.

2.2 Проблеманын теориядагы жанатаалим-тарбия практикасындагы абалын талдоо (констатациялоочу эксперимент)

2.3. Эксперименталдык материалдарды түзүү. Ал кафедранын же бөлүмдүн жыйынында талкууланат жана бекитилет. Эксперимент жүргүзүүгө сунушталат.

2.4. Изденүү иретиндеги (поисковый) экспериментти жүргүзүү жана жыйынтыгын чыгаруу (Окуу жайлардын педагогикалык кеңештеринин протоколдору менен бекемделет).

2.5. Жумушчу гипотезага түзөтүүлөрдү киргизүү жана педагогикалык технологияларды түзүү. Талдоо жана окутуучу экспериментке сунуш кылуу (Булар да окуу жайынын ар кандай кеңештери аркылуу жүргүзүлөт).

2.6. Окутуучу же текшерүүчү экспериментти өткөрүү.

2.7. Эксперименттин жыйынтыгын чыгаруу.

2.8. Алынган жыйынтыктын гипотезага туура келерин текшерүү.

2.9. Изилдөөнүн жүрүшүн жана андан алынган жыйынтыктарды мезгил-мезгили менен талкуулап туруу.

2.10. Изилдөөнүн теориялык жоболорун, методикалык сунуштарды, жыйынтыктарды басма сөздө жарыялоо.

2.11. Алынган жыйынтыктарды окуу жайларынын практикасына киргизүүнүн жолдорун иштеп чыгуу (окуу жайынын кеңешинде талкуулоо жана сунуш кылуу).

III. Изилдөөнүн жыйынтыгын баалоо

3.1. Изилдөөнүн эффективдүүлүгүнүн критерийлерин иштеп чыгуу (Алар фундаменталдык жана прикладдык изилдөөлөр үчүн өз- өзүнчө иштелет).

3.2. Критерийлерге туура келүүчү сандык көрсөткүчтөрдү - коэффициенттерди аныктоо.

3.3. Алынган жыйынтыктарды критерийлер жана коюлган милдеттер менен салыштыруу.

3.4. Проблеманын ар кандай жагдайдагы башка аспектилерин изилдөөнүн багыттарын аныктоо.

IV. Изилдөөнүн жыйынтыгын чыгаруу.

4.1. Изилдөөнүн жыйынтыгын илимий иш түрүндө даярдоо.

4.2. Иштин авторефератын түзүү.

4.3. Ишти кафедрада, же илимий лабораторияда же бөлүмдөрдө талкуулоо.

4.4. Тийиштүү документтерди топтоо.

4.5. Ишти тапшыруу жана ар кандай талкуулардан өтүү.

4.6. Илимий ишти коргоо.

Эми ушул жана башка маселелердин аткарылышына кыскача токтололу. Бул өз учурунда педагогикалык изилдөөнүн методологиясын өздөштүрүүгө жана изилдөөнүн эффективдүүлүгүн жогорулатууга алып келет.

1. Педагогикадык изилдөөлөрдү типтерге ажырата билүү. Ал негизинен үч типке бөлүнөт.

А. Фундаменталдык изилдөөлөр. Ал педагогикалык процесстин закон ченемдерин, жалпы теориялык концепцияларын, алардын методологиясын иштеп чыгууга арналат. Жыйынтыгында таалим-тарбиянын жаңы багыттары, тенденциялары, концепциялары, закон ченемдери, идеялары, дидактикалык системалары иштелип чыгат.

Б. Прикладдык изилдөөлөр. Ал таалим-тарбиянын мазмунуна жана технологиясына аркалган айрым теориялык жана практикалык маселелерди чечүүгө арналат. Натыйжада жаңы терминология, программа, эрежелер, критерийлер, сунуштар, педагогикалык шарттар, талаптар, ошондой эле апарды ишке ашыруунун методикалык системасы иштелип чыгат.

В. Иштелме түрүндөгү изилдөөлөр. Анда таалим-тарбиянын конкреттүү практикалык маселелерин чечүүнүн жолдору изилденет. Натыйжада: стандарт, программа, окуулуктарга түшүндүрмө каттар, нормалап нускалоочу сунуштар, алгоритмдер, каражаттар, ыкмалар, көрсөтмөлөр иштелип чыгат.

2. Изилдөөнүн проблемасын аныктоо.

Проблема - грек сөзү, бизче которгондо тоскоолдук, кыйынчылык, чечүүгө арналган маселенин пайда болушу дегенди билдирет. Ал теориялык жана практикалык кызыкчылыкты туудурган таанып-билүүчүлүк суроолордон же суроолордун комплексинен турат. Ал ар дайым илимий же практикалык карама-каршылыктардан келип чыгат. Бирок, бардык эле практикалык карама-каршылыктар илимий проблеманы түзбөйт. Андай карама-каршылыктар белгилүү

теориялардын негизинде деле чечилүүгө мүмкүн. Ал эми практика менен теориянын ортосундагы карама- каршылык сөзсүз илимий проблемага алып келет. Демек ар бир изилдөөчү педагогикалык процесстин жүрүшүндөгү ички жана тышкы карама-каршылыктарды көрө билүүсү, анда пайда болгон проблеманы аныктай билүүсү эн зарыл шарттардын бири.

3. Теманы формулировкалоо. анын актуалдуулугун илимий жактан негиздөө.

Бул процессте өзгөчө көңүл бура турган маселе - проблеманын теориядагы изилденишинин жана практикада колдонулушунун абалын талдоо болуп эсептелет. Практикада жаш изденүүчүлөр ушул маселени чечүүдө да кыйналышат. Өздөрү түшүнбөгөн же жаңы сыяктуу көрүнгөрдөрдүн бардыгын актуалдуу деп эсептей беришет. Илимий иштерге талдоо жүргүзүүнүн технологиясын да анча өздөштүрүшпөгөн. Авторефератта же диссертацияда көптөгөн окумуштуулардын фамилиялары келтирилгени менен, алардын иштеринин мазмуну ачылбаган бойдон кала берет. Ал окумуштуулардын эмгектерин билишпейт, таанышкан да эмес. Башка диссертациялардан же адабияттардан гана көчүрүп алышкан. Тааныш эмес дежурный фамилияларды жазып алышып, ошол проблема боюнча изилдөө жүргүзгөн өзүбүздүн окумуштуулар жөнүндө бир да сөз айта апышпайт. Анткени алар ошол өзүбүздүн окумуштуулардын эмгектеринен көчүрүп алышкан. Бул болсо, изилдөөчүнүн илимий ишти талдоо маданиятынын төмөндүгүн көрсөтөт.

Теманын актуалдуулугу анын практикадагы абалынан да көз каранды. Ал болсо констатациялоочу педагогикалык эксперимент аркылуу ишке ашырылат. Демек теманын актуалдуулугу жана изилдөө жүргүзүүнүн мааниси эки белги менен аныкталат. Биринчиден проблеманын чечилиши практиканын өтө зарыл талабын аткарууга багытталышы керек. Экинчиден, ал педагогикалык илимдин ошол моменттеги кемчил жагын толтуруу керек. Жыйынтыгында илимдин кайсы бир жоболору жаңыдан түзүлөт, кошумчаланат же такталат ж.б.

4. Изилдөөнүн объектисин жана предметтин. максаты менен милдеттерин аныктоо.

Изилдөөнүн объектиси педагогикалык процесстин кайсы аймагы

же областы изилденерин билгизет. Ал эми изилдөөнүн предмети ошол областтын изилдөнүүчү аспектисин же бөлүгүн көргөзөт. Мисалы, изилдөөчүнү студенттердин психологиялык түшүнүктөрдү өздөштүрүүсүнүн сапаты кызыктырат дейли. Анда: изилдөөнүн объектиси - жогорку окуу жайында психологияны окутуу процесси; изилдөөнүн предмети - студенттердин психологиялык түшүнүктөрүн калыптандыруу процесси болот. Бул учурда изилдөөнүн максаты студенттердин психологиялык түшүнүктөрүн калыптандырууга оң таасир берүүчү дидактикалык шарттарды аныктоо, аларды илимий жактаи негиздөө жана таалим-тарбия процессесине киргизүү болуп эсептелет.

Мында негизги көңүлдү бура турган маселе: изилдөөнүн предметинин көлөмү объектинин көлөмүнүн ичине кире тургандыгы. Ал эми изилдөөнүн максаты анын предметин эле эмес ал процессти ишке ашыруунун жолдорун да өз ичине камтыйт.

Изилдөөнүн максатына ылайык изилдөөнүн жүрүшүндө чечилүүчү конкреттүү милдеттер аныкталат. Ал милдеттердин чечилиши диссертациянын глава жана параграфтарында чагылдырылат. Демек диссертациянын структурасы, башкача айтканда главалары жана параграфтары коюлган милдеттерге жараша аныкталат. Кай бирде коюлган милдеттер менен диссертациянын түзүлүшү дал келбей калган учурлар кездешет. Бул изилдөө жүргүзүүнүн логикасын билбегендиктен келип чыгат.

5. Изилдөөнүн гипотезасы. Гипотеза – бул грек сөзү, бизче негиз, божомол дегенди билгизет. Илимий гипотеза – бул коюлган максатка жетүүнүн жолдору жана күтүлүүчү натыйжа жөнүндөгү божомол. Гипотезаны коюуда педагогикалык процесстеги байкалган карама-каршылыктар негиз болот. Гипотеза илимий теориянын негизги структуралык элементи катары, теорияны түзүүнүн кыймылдаткыч күчү катары кызмат кылат. Изилдөөнүн максаты иштелип чыккан гипотезанын тууралыгын илимий жана практикалык жактан далилдөө болуп эсептелет. Ал буга жетүү үчүн мындай кылуу керек же мындай жасасак буларга жетишебиз деген логикада түзүлөт. Көпчүлүк учурларда илимий гипотеза жалпы сөздөрдөн түзүлүп, изилдөөдөгү негизги ойлор, идеялар көрүнбөй калат. Ал изилдөөнү кайсы багытта, эмне үчүн ушундай гана жол менен өткөрүү керектигин ачып бере

албайт. Изилдөөчү ар кандай адашууларга, пайдасыз тоскоолдуктарга дуушар болот. Күтүлгөн натыйжага келүү татаалданат. Кай бирде дегеле натыйжалуу жыйынтык алынбайт. Ошондуктан изилдөө жүргүзүүдө гипотезаны так жана мазмундуу түзүү ишке ийгилик гана алып келет.

6. Изилдөөнүн эффективдүүлүгү анда колдонулуучу илимий методдордон көз каранды. Практикада төмөнкүдөй методдор колдонулат: окуу жана тарбиялоо процессине катышкандардын (окуучу, мугалим, ата-эне ж.б.) иш аракеттерине байкоо жүргүзүү, нормативдик жактан жөнгө салуучу документтерди үйрөнүү, аңгемелешүү, тестирлөө, анкета алуу, алдыңкы тажрыйбаларды үйрөнүү, талдоо, педагогикалык эксперимент ж.б. Булардын ар бири боюнча өтө кеңири жазса да болот. Бирок алар жөнүндө ар кандай адабияттарда болгондуктан ага кеңири токтолгон жокпуз.

Коюлган илимий гипотезанын тууралыгын текшерүүнүн негизги методу педагогикалык эксперимент деп аталат. Ал табигый жана лабораториялык шарттарда үч түрдө өткөрүлөт. Фактыларды констатациялоочу эксперимент, изденүүчү эксперимент жана окутуучу (кай бирде текшерүүчү) эксперимент.

Аткарылган диссертациялык изилдөөлөрдүн бардыгында педагогикалык эксперимент жөнүндө айтылат. Бирок алардын жүрүшү, өзгөчөлүктөрү, аны өткөрүүнүн татаалдыгы, натыйжалардын алынышы, карама-каршылыктары жөнүндө маалыматтар жокко эсе. Алардын бардыгы окшош. “Педагогикалык эксперимент өткөрдүк, жыйынтыгы эң жакшы болду”. Биздин изилдөөчүлөр үчүн педэксперимент өткөрүү жеңилдин жеңили. Өтсө да, өтпөсө да жыйынтыгы канааттандырырлык болот. Албетте, бул изилдөөчүлөрдүн, алардын илимий жетекчилеринин, кафедралардын, эксперттик комиссиянын, диссертациялык кеңештин, ЖАКтын эксперттик кеңешинин, президиумунун күнөөсү. Менин оюмча буга өзгөчө көңүл буруу, талапты күчөтүү керек. Эксперимент жүргүзүүнүн тийиштүү жоболорун иштеп чыгып, аларды кынтыксыз; аткарууну талап кылуу зарыл. ЖАКта эксперттик кеңеште иштеп - үргөн учурда бир нече изилдөөчүнүн педэксперимент жөнүндөгү документтерин текшерип көрдүм. Жыйынтык канааттандырырлык эмес. Мындай факт өтө коркунучтуу. Мисалы, мектепте эксперимент

жүргүзүү үчүн ал жердеги шарттар өзгөрүлүүгө тийиш. Ага кайсы мугалим, кайсы мектеп жетекчиси уруксат берет. Же эксперимент жүргүзүү үчүн биздин мектептердин эшиги ар дайым ачыкпы? Андай болуу зарыл, бирок чектөөлөр андан да көп болушу керек. Уруксат кайсы учурда, кимдин көрсөтмөсү жана кандай шарттарда берилүүгө тийиш.